

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ЕЛІТА
ТА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ»**

присвяченої 95-й річниці з дня народження
доктора історичних наук, професора
В. Я. Білоцерківського

(29 березня 2023 р.)

Харків – 2023

ЗМІСТ

Балобанова О. О.	Внесок вітчизняних науковців у вивчення українсько-російських міждержавних відносин 2010–2014 років та визначення причин їх загострення.....	5
Богдашина О. М., Мартінова І. С. Бондаренко А. Б.	Наукова школа історії України імені В. Я. Білоцерківського.....	13
	Внесок представників науково-освітянських еліт в національно-визвольну боротьбу 1917-1921рр (на прикладі О. С. Астафієва).....	28
Брагін Ю. А., Брагіна Т. М. Гончарова О. С.	Моральні регулятиви діяльності медіа-еліти: поствеберіанська інтерпретація.....	34
	Увіковічення пам'яті про представників науково-освітянської еліти у монументальній скульптурі Харкова.....	40
Горпинко О. С.	Роль учителя у розвитку інтелектуально-творчих здібностей учнів.....	52
Дмитрієва Т. В.	Друга світова війна у спогадах харківського історика Б. П. Зайцева.....	62
Дьякова О. В. Кись З. М.	Юлія Василівна Холодняк.....	69
	Внесок Наталії Олексіївни Терентьєвої у дослідження історії грецької спільноти України у 1991 – 2009 роках.....	77
Кутев Я. С.	Роль П. П. Чубинського у організації та проведенні етнографічної експедиції у Південно-Західний край 1869 – 1970 років.....	85
Лисюк Н. В.	Погляди Івана Франка на роль національної еліти в процесі боротьби за українську державність.....	94
Лубенцова О. О.	Уявлення про вплив освіти на формування політичної еліти у Давньому Китаї (на прикладі філософських ідей Конфуція).....	104
Луценко М. В.	Краєзнавча діяльність Водолаженко Людмили на Харківщині (Краснопавлівка).....	115
Лялюк І. М.	Роль інтелектуальних еліт в управлінні державою у роботах Томаса Мора та Томмазо Кампанелли.....	121
Мартінова І. С.	Роль науково-педагогічної інтелігенції в міжкультурній комунікації: Л. Д. Маєвська.....	132
Матей Ю. Ф.	Генерація першого покоління жінок-археологів: жіночий вимір вищої археологічної освіти в Україні першої чверті XX ст.....	145
Микитюк С. О.	Особливості формування правосвідомості майбутніх вчителів.....	157
Ніколаєнко О. О.	Шляхи і долі польських жінок у громадсько-культурному житті Харкова на поч. XX ст.....	164

DOI:10.5281/zenodo.7831438

Богдашина Олена Миколаївна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Мартінова Ірина Станіславівна,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

НАУКОВА ШКОЛА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. Я. БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО

У розвідці О. М. Богдашиної та І. С. Мартінової детально проаналізована діяльність наукової школи В. Я. Білоцерківського, наведено її склад, показано тематика та напрями її роботи. Ефективність діяльності цієї школи засвідчує високий рівень захищених дисертацій, значна кількість інших видів виданої наукової продукції, високий рівень проведення міжнародних та республіканських конференцій, інших наукових заходів тощо. Наукова школа історії України імені В. Я. Білоцерківського продовжує активно працювати зараз під керівництвом проф. Богдашиної О. М. Напрями наукових досліджень школи: історія Слобожанщини XIX–XX ст.; теорія та історія культури, освіти та науки в Україні XIX–XX ст.; історія історіографії; біографістика; історія, теорія та методика джерелознавства засвідчує тяглість традицій історичної освіти та науки на факультеті історії та права ХНПУ імені Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

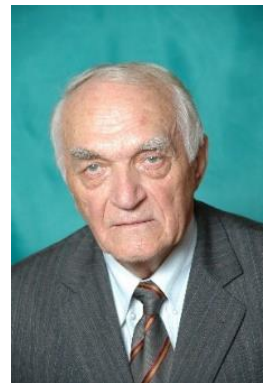
Ключові слова. наукова школа історії України, В. Я. Білоцерківський.

Постановка проблеми. Фундатором наукової школи історії України був доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Василь Якович Білоцерківський (1928–2018).

Аналіз останніх досліджень. Декілька сторінок колективної монографії «Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди» (2014) присвячено створенню професором В. Я. Білоцерківським наукової школи, її подальшому успішному функціонуванню у нашому університеті. Про неї згадується і в некролозі О. М. Богдашиної та С. М. Куделка про історика (2019).

Мета статті. Детальна характеристика наукової школи В. Я. Білоцерківського, окреслення тематики та напрямів її роботи, уточнення окремих деталей є метою нашої розповіді.

Виклад основного матеріалу. В. Я. Білоцерківський пройшов тривалий шлях педагога та науковця. Після закінчення у 1953 р. історичного факультету Харківського державного університету ім. О. М. Горького (зараз Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна) Василь Якович спочатку працював вчителем історії в Обертинській середній школі на Івано-Франківщині (1953–1955). У 1955 р. В. Я. Білоцерківський повернувся на Харківщину і продовжив педагогічну діяльність директором Тимофіївської середньої школи Близнюківського району, а з 1958 по 1960 рік – директором Коротичанської середньої школи Харківського району. У 1960–1963 рр. В. Я. Білоцерківський навчався в аспірантурі кафедри історії КПРС ХДУ імені О. М. Горького. Під час навчання В. Я. Білоцерківський брав участь у громадському житті (член редколегії газети «Харківський університет», лектор товариства «Знання» тощо). Його здібності були помічені. У 1963 р. перспективного вченого залишають в alma mater старшим викладачем кафедри наукового комунізму. У 1964 р. Василь Якович захистив кандидатську дисертацію за темою: «Діяльність партійних організацій України по здійсненню марксистсько-ленінських ідей щодо поєднання

навчання з суспільно корисною виробничою працею між ХХ та ХХІІ з'їздами КПРС (За матеріалами Харківської, Луганської та Полтавської областей)» (науковий керівник – доцент Є. М. Бадіян). У 1965 р. він перейшов на кафедру історії КПРС на посаду доцента (затверджений у званні 1969 р.). Докторська дисертація «Комуністична партія – організатор культурної революції на Україні. 1926–1937 рр.» була захищена у 1987 р. в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Вона виявилась однією з перших дисертацій в УРСР з цієї проблематики. Матеріали докторської дисертації оприлюднені у численних статтях та однойменній монографії. У 1978 р. В. Я. Білоцерківський пішов з ХДУ ім. О. М. Горького. Протягом наступних 10 років (1978–1988 рр.) він працював доцентом кафедри історії КПРС і наукового комунізму в Харківському інституті механізації та електрифікації сільського господарства (ХІМЕСГ). Наступні два роки (1988–1990 рр.) Василь Якович працював уже на посаді професора кафедри історії КПРС і наукового комунізму ХІМЕСГ. Наукове звання професора було присвоєно історика у 1989 р.

З 1990 по 2015 роки Василь Якович працював у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди. Фактично В. Я. Білоцерківський був одним із фундаторів відтвореного у 1991 році історичного факультету, засновником кафедри історії України, з 1990 по 1992 рр. завідувачем сектору історії України у складі кафедри історичних дисциплін, з 1992 по 2001 рр. перебував на посаді завідувача кафедрою історії України, у 2001–2015 рр. – професор кафедри історії України. В. Я. Білоцерківський читав навчальні курси: «Історія України 20-30-ті рр. ХХ ст.», «Історіографія історії України», «Історія України в портретах визначних державних діячів», «Феномен українського козацтва», «Україна і сучасний світ». Василь Якович виховав багато спеціалістів – сотні вчителів середньої школи; десятки науковців, які плідно працюють у вищих навчальних закладах. Василь Якович з 2003 по 2009 рр. був членом Спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій при Харківській державній академії культури, членом редколегії фахового наукового збірника «Історія та географія», що

видавця історичним факультетом ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.

У 1990–1999 рр. науковець очолював Товариство Україна–США–Канада. З 2003 по 2015 рр. він був Головою Ради старійшин Козацького науково-освітнього центру ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (з 2005 р. – полковник козацького війська). В. Я. Білоцерківський неодноразово нагороджений грамотами Міністерства освіти та науки, подякою міського голови м. Харкова, грамотами Обласної держадміністрації та Обласної ради народних депутатів. У 2009 р. вчений став переможцем XI обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Викладач гуманітарних дисциплін» професор у 2012 р. отримував наукову стипендію Президента України. В. Я. Білоцерківський також співпрацював із Харківським інститутом підвищення кваліфікації учителів, брав участь у методичних семінарах для керівників методоб'єднань викладачів історії міста Харкова та Харківської області.

Професор В. Я. Білоцерківський був автором більше 50 наукових публікацій, керівником та учасником ряду авторських колективів з написання наукових праць та навчально-методичних посібників. Головні напрями наукових досліджень вченого охоплювали різноманітні питання розвитку середньої та вищої освіти; вплив державних, громадських і партійних органів на розвиток освіти, мистецтва; історія культури та ін. Професором опубліковані навчальні посібники: «Державотворення в умовах незалежності», «Історія України» (3 видання) та «Історія української культури» (у співавторстві з В. М. Шейко, 5 видань).

Краєзнавство також було одним із пріоритетних напрямків наукової роботи В. Я. Білоцерківського. Вчений був членом авторських колективів та редакційних колегій навчальних посібників «Рідний край» (2 видання), «Харків – моя мала Батьківщина», колективної монографії «Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди». Травматичний особистий досвід і великий науковий потенціал зробили його членом авторського колективу та редакційної колегії Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, збірки

народних оповідань про Другу світову війну «І доки є пам'ять у людей». Окремий напрям у наукових дослідженнях В. Я. Білоцерківського займає проблема Голодомору 1932–1933 рр. Вчений брав участь у тематичних передачах Харківського телебачення.

Професор керував студентським науковим гуртком з історії України. Частина активних учасників цього гуртка ставали потім аспірантами кафедри. Тому не випадково, що головні напрями наукових досліджень В. Я. Білоцерківського присутні у тематиці не лише його учнів, а й інших аспірантів кафедри історії України.

Під його наставництвом захистились 15 кандидатів історичних наук:

1. Головченко Володимир Іванович «Витоки і становлення української соціал-демократії (1896–1907 рр.)», 1993 р.
2. Богдашина Олена Миколаївна «Діяльність Харківської науково-дослідної кафедри ім. академіка Д. І. Багалія (1921–1934 рр.)» (другий науковий керівник – доктор історичних наук, професор Рибалка І. К.), 1993 р.
3. Воронянський Олександр Володимирович «Економічна політика Центральної Ради», 1995 р.
4. Олійник Микола Миколайович «Утворення і діяльність профспілок на приватних виробництвах України в період їх становлення і ліквідації (1921–1929 рр.)», 1997 р.
5. Сорочан Ніла Антонівна «Формування системи управління освітою за доби Центральної Ради (березень 1917–квітень 1918)», 1998 р.
6. Поволоцька (Кравченко) Тетяна Миколаївна «Розвиток початкової освіти на Харківщині в другій половині XIX ст.», 1999 р.
7. Півоваров Олександр Валентинович «Становлення і розвиток світської середньої освіти на Лівобережжі та Слобожанщини (друга половина XVIII – перша третина XIX ст.)», 2002 р.
8. Мартинова Ірина Станіславівна «Розвиток середньої освіти на Харківщині в другій половині XIX – на початку XX ст.», 2005 р.
9. Мотенко Ярослав Володимирович «Селянський рух в Харківській губернії у

1917–1921 рр.», 2005 р.

10. Романовський Валерій Станіславович «Розвиток пам'яткознавства на Харківщині у XIX– на початку XX ст.», 2007 р.

11. Чернікова Інна Володимирівна «Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920 – червень 1941 рр.)», 2007 р.

12. Бондар Наталя Олександрівна «Діяльність українських політичних партій на Харківщині в роки революції та громадянської війни (1917–1921 рр.)», 2008 р.

13. Овчаренко Володимир Павлович «Органи влади України в справах релігій: становлення та діяльність (1921–1930 рр.)», 2009 р.

14. Демочко Ганна Леонідівна «Формування і розвиток української радянської системи охорони здоров'я у Харкові (1919–1934 рр.)», 2012 р.

15. Гусак Людмила Вікторівна «Культурна та господарська діяльність Святогірського монастиря середини XIX – початку XX ст.», 2013 р.

Послідовники професора на гідному рівні продовжують розвивати наукові ідеї свого вчителя. Провідними напрямками досліджень учнів В. Я. Білоцерківського стали історія Слобідської України, зокрема історія освіти і культури краю, історіографія та інші актуальні проблеми історії України.

Серед його учнів передусім слід назвати доктора історичних наук, професора Богдашину О.М., яка зробила значний внесок у дослідження розвитку історії вітчизняної освіти і науки 1920-х – початку 1930-х рр. своєю кандидатською дисертацією. Наукова праця була присвячена Харківській науково-дослідній кафедрі (пізніше – інституту) історії української культури імені академіка Д. І. Багалія (1993). Олена Миколаївна задала новий напрямок досліджень, спрямувавши свої наукові інтереси в бік дослідження історіографії історії України та джерелознавства. Кандидатська дисертацію переросла у монографію «Діяльність Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. акад. Д. І. Багалія (1921–1934 рр.)» (1994), у якій було проаналізовано умови, напрями і результати роботи цієї провідної установи УСРР. Авторка вперше у науковій літературі представляє кафедру як наукову

школу Д. І. Багалія радянських часів. В наступних працях вченої показано місце Д. І. Багалія в українській історіографії, аналізується у цілому життєвий шлях видатного історика в т. ч. його діяльність на посаді першого директора інституту Тараса Шевченка, взаємин Дмитра Івановича з різними видатними вченими. У великій узагальнюючій статті в «Українському історичному журналі» під назвою «Слобідський літописець історії України Д. І. Багалій» завдяки залученню нових джерел з особистого архіву сім'ї Багаліїв, центральних державних архівів, О. М. Богдашина оприлюднила нові, узагальнила відомі біоісторіографічні факти. Незвичною назвою цієї статті «Слобідський літописець історії України Д. І. Багалій» авторка підкреслює, що вчений займався не лише вивченням історії нашого краю, а усіх українських земель. Окрім того його громадська, науково-організаційна й освітня діяльність за своєю значимістю виходила далеко за межі Слобожанщини.

Дослідження О.М. Богдашиної з історії, теорії та методології історіографії привели її до написання і видання у 2010 році монографії «Позитивізм в історичній науці в Україні (60-ті рр. XIX – 20-ті рр. XX ст.)», яка стала однією з сучасних базових історіографічних праць. Дослідниця представляє позитивізм як «модель історіописання» (теорія, методологія, практика, світосприйняття, саморефлексії), як «систему світогляду окремих учених та одну з концепцій філософії історії та соціології». Вона також не виключає, що в окремих контекстах позитивізм може бути означений як «ідеологія суспільно-політичного руху». Монографія стала предтечею докторської дисертації «Позитивізм в історіографічному процесі в Україні 1860-х – 1920-х рр.» (науковий консультант відомий історіограф, доктор історичних наук, професор В. В. Кравченко), захищеної у вересні 2011 році в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Вивчення чисельних історіографічних джерел у провідних бібліотеках та 24 архівах України, Росії, Польщі, Чехії привело дослідницю до висновку, що позитивізм був не тільки теоретико-методологічною основою історіописання, а й важливим елементом світогляду вчених. Під впливом позитивізму

сформувалися нові підходи до трактування історичного процесу, об'єкта, предмета, понятійного апарату, методики історичної науки. Авторкою показано, що основними елементами позитивістської моделі історіописання в історичній науці на українських землях були віра в суспільний прогрес та визнання історичного процесу закономірним, багатофакторним. Олена Миколаївна є авторкою понад 170 наукових праць з історіографії, джерелознавства, біографістики, в тому числі монографій: «Діяльність Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури ім. акад. Д. І. Багалія (1921–1934 рр.)» (1994); «Розвиток історико-правової думки в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.)» (2000); «Позитивізм в історичній науці в Україні (60-ті рр. XIX – 20-ті рр. XX ст.)» (2010; 2-е вид. у 2013 р. укр. та рос. мовами). О. М. Богдашина брала участь у написанні таких колективних праць: «Рідний край» за редакцією І. Ф. Прокопенка (1993 та наступні видання); «Історик і влада» за редакцією В. Смоля та І. І. Колесник (2016); «Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії» (2017); «Масавыя рэпрэсіі ў СССР у гістарычных даследаваннях і калектыўнай паяці» за редакцією А. Смаленчука і А. Кандрацюк (2018). У навчально-методичному посібнику «Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії» (2004; 2006; 3-е вид. – у 2008 отримало гриф МОН, у 2010 р. перевидано укр., у 2012 р. – рос. мовами) дослідниця запропонувала оригінальний підхід до ключових проблем теорії джерелознавства. Дослідниця здійснює велику і кропітку бібліографічну діяльність, результатом якої стали видання біобібліографічних довідників «Історики Харківського університету: біобліогр. довідник (1805–2013 рр.)» (у співавторстві); «Максим Максимович Ковалевський : біобібліографічний показчик» (2021). Вона брала участь у підготовці до друку другого (2001) та п'ятого (2007) томів «Вибраних праць» Д. І. Багалія. Саме курси з історіографії та джерелознавства допомагають майбутнім науковцям більш фахово писати дисертації, особливо перший розділ. О. М. Богдашина веде історіографічний гурток для студентів та аспірантів історичного факультету. Олена Миколаївна є чинним керівником наукової

школи. Під її керівництвом захищені: дисертація В. В. Жигла «Документи державних архівів України з історії окупаційного режиму у зоні військового управління» (2010); В. М. Короля на тему «Навчальні заклади системи трудових резервів у період відбудови економіки України (1943–1950 рр.)» (2017); Т. С. Китиченко «Розвиток історичного джерелознавства в Україні (1840-ві – 1920-ті рр.)» (2018); Д. С. Полупанова «Білогвардійський режим П. М. Врангеля у Криму (квітень–листопад 1920 р.)» (2021).

Різноманітні аспекти історії освіти в Україні в різні історичні періоди досліджували учні Василя Яковича. Так? Н. А. Сорочан, яка працювала у ХНПУ з 1980 по 2015 рр., захистила у 1998 р. кандидатську дисертацію «Формування системи управління освітою за доби Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.)». У дослідженні були виявлені специфічні риси розвитку національної системи освіти періоду УЦР. На основі аналізу не досліджуваних раніше архівних матеріалів визначені концептуальні основи розбудови народної освіти та формування освітньої політики, питання підготовки педагогічних кадрів для української школи, як елементи діяльності органів управління освітою УНР доби УЦР. Особливу увагу було приділено проблемі фінансування й матеріально-технічного забезпечення освітніх закладів. Ніла Антонівна підготувала трьох кандидатів історичних наук: Д. В. Підлісного, який дослідив формування та діяльність органів у Харківської губернії в період Гетьманату П. П. Скоропадського у дисертації «Формування системи місцевих органів державної адміністрації та самоврядування Харківської губернії за часів Гетьманату П. Скоропадського (квітень-грудень 1918 року)» (2009); Т. О. Маньківську, яка у дисертації «Учительство Слобожанщини за доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.)» (2014) довела, що професійні організації вчителів Харківської губернії завдяки політиці українських урядів створювалися за національною ознакою, за типами шкіл т. ін. Метою своєї діяльності такі організації проголошували не лише сприяння розвитку національних шкіл (української, російської, єврейської і т. д.) чи певних типів навчальних закладів (початкових, середніх), але, перш за

все, відстоювання професійних інтересів учителів-членів перед владою та проведення заходів з покращення їхнього правового та матеріального становища; Н. М. Салтан, яка у дисертації «Розвиток індустріально-технічної освіти в Харкові у 20-х – на початку 30-х років XX століття» (2013) показала, що упродовж означеного періоду ця галузь освіти зазнавала постійних трансформацій з метою наближення процесу підготовки кадрів до виробництва, а Харків став найбільшим центром професійної освіти в УСРР.

Становлення і розвиток системи початкової і середньої освіти в регіоні наприкінці XVIII – на початку XX століття проаналізували в своїх дисертаціях учні В. Я. Білоцерківського: І. С. Мартинова, Т. М. Поволоцька (Кравченко), О. В. Півоваров. О. В. Півоваров в роботі «Становлення і розвиток світської середньої освіти на Лівобережжі і Слобожанщині (друга половина XVIII – перша третина XIX століття)» (2002) здійснив комплексну характеристику становлення такої освіти в регіоні. Т. М. Поволоцька у дисертації «Розвиток початкової освіти на Харківщині у другій половині XIX століття» (1999) проаналізувала діяльність державних і громадських організацій, церкви по створенню мережі початкових навчальних закладів у зазначений період, визначила основні етапи, напрями реформування народної освіти, виникнення та динаміку зростання початкових шкіл, учительського та учнівського контингентів. У дослідженні І. С. Мартинової «Розвиток середньої освіти на Харківщині у другій половині XIX – на початку XX століття» (2005) на основі широкого кола архівних і опублікованих документів, матеріалів періодичної преси розглядався процес організації і діяльності основних типів середніх навчальних закладів у Харківській губернії. Проаналізовано вплив урядових заходів, діяльності органів місцевого самоврядування, приватної ініціативи на процес створення навчальних закладів, вплив громадськості на оновлення змісту середньої освіти, формування учнівського контингенту та викладацького складу.

Учні Василя Яковича під його керівництвом у 1990-ті рр. почали розробляти такий напрям досліджень як історія суспільних рухів, політичних

партій, державних інституцій. Під його науковим керівництвом у 1993 р. захистив кандидатську дисертацію В. І. Головченко «Витоки і становлення української соціал-демократії (1896–1907 рр.)». Дослідник зробив суттєвий внесок у вивчення історії української дипломатії, а також історії політичної думки, громадських рухів і політичних партій на рубежі XIX – XX ст. У 1998 р він захистив докторську дисертацію «Ідейне становлення української соціал-демократії та еволюція її поглядів на шляхи і перспективи визвольної боротьби (кінець XIX – початок XX ст.)» В. І. Головченко видав понад 210 публікацій, у тому числі 12 монографій. У 1995 р. О. В. Воронянський захистив кандидатську дисертацію «Економічна політика Центральної Ради», в якій проаналізовано основні напрямки економічної, передовсім аграрної, політики УЦР. М. М. Олійник у 1997 р. захистив кандидатську дисертацію «Утворення і діяльність профспілок на приватних виробництвах України в період їх становлення і ліквідації (1921–1929 рр.)», в якій проаналізовано процес творення і діяльності професійних спілок в умовах нової економічної політики, досліджено причини їх ліквідації. У 2005 р. дисертацію «Селянський рух в Харківській губернії у 1917–1921 рр.» захистив учень професора В. Я. Білоцерківського Я. В. Мотенко. У дослідженні порівняно ступінь активної участі у революційних подіях у даному регіоні різних соціальних груп, доведено, що найбільш впливовими та популярними серед сільського населення регіону було махновське і «уенерівське» повстанство. Дисертант показав як невирішеність національного питання стала одним з важливих чинників посилення селянського руху у Харківській губернії.

Н. О. Бондар у дисертації «Діяльність українських політичних партій на Харківщині в роки революції та громадянської війни (1917–1921 рр.)» (2008) проаналізувала діяльність усіх політичних партій, які представляли український національний рух у Харківській губернії. Авторка показала як наявність сильних лівих фракцій місцевих партійних організацій УПСР, УСДРП призвела до переоформлення партій в УКП(б) та УКП та деякий час стримувала встановлення однопартійної системи в регіоні.

Предметом досліджень учнів професора була також історія церкви та пам'яткоохоронна діяльність. Проблеми взаємовідносин церкви і держави, вплив церковних установ на суспільство досліджували В. П. Овчаренко та Л. В. Гусак. Так, В. П. Овчаренко у дисертації «Органи влади України в справах релігій: становлення та діяльність (1921–1930 рр.)» (2009) проаналізував політико-правові засади та основні напрямки діяльності органів влади у справах релігій та пов'язані з цим зміни у релігійному середовищі. Л. В. Гусак у дисертації «Культурна та господарська діяльність Святогірського монастиря середини ХІХ – початку ХХ ст.» *дослідила історію обителі у зазначений період та визначила її роль у духовному відродженні регіону.*

Пам'яткознавство та пам'яткоохоронна діяльність вивчалися В. С. Романовським та І. В. Черніковою, які свого часу були дипломниками і членами гуртка Василя Яковича. В. С. Романовський у дисертації «Розвиток пам'яткознавства на Харківщині у ХІХ – на початку ХХ ст.» (2007) проаналізував вплив просвітницьких та інших ідей на зародження наукового пам'яткознавства та виникнення суспільної уваги до збереження пам'яток. Проаналізовано також діяльність владних структур, громадських, церковних, наукових організацій та окремих дослідників з охорони, використання, вивчення та популяризації нерухомих пам'яток історії та культури.

І. В. Чернікова у дисертації «Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920–червень 1941 рр.)» (2007) розкрила зміст і регіональні особливості пам'яткоохоронної справи, дослідила маловідомі сторінки біографій репресованих учасників пам'яткоохоронного руху Харківщини. Під її керівництвом захищена дисертація А. С. Мясникової «Муніципальні органи влади міста Харкова (1871–грудень 1919 рр.)» (2021), в якій проаналізована робота міських органів влади у зазначений час.

Дисертація Г. Л. Демочко «Формування і розвиток української радянської системи охорони здоров'я у Харкові (1919–1934 рр.)» (2012) було однією із перших спроб дослідження медичного краєзнавства. Медичне краєзнавство – молода галузь національного краєзнавства, яка вивчає історію і сучасний рівень

розвитку охорони здоров'я, медицини та фармації краю в усіх його проявах.

Тематика наукових досліджень учнів В. Я. Білоцерківського була розширена кандидатом історичних наук, доцентом Т. І. Пікаловою, яка була завідувачкою кафедри історії України з 2001 по 2016 рр. Під її керівництвом захистилися В. М. Зелений, Г. Я. Сеньківська, О. О. Приймак (Павлюченко) та О. С. Гончарова. У дисертації В. М. Зеленого «Становлення та діяльність товариств „Просвіта” Катеринославської губернії у 1905–1922 рр.» (2005) проаналізовано процес заснування товариств Катеринославщини, основні напрямки та форми їх діяльності у вказаний період. Г. Я. Сеньківська у роботі «Розвиток історичного краєзнавства на Тернопільщині (середина 40-х рр. ХХ – початок ХХІ ст.)» (2009) розкрила різні напрями історико-краєзнавчої діяльності державних культурно-освітніх установ, вищих і середніх навчальних закладів щодо збереження пам'яток історії, археології, архітектури, мистецтва, культури, здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону культурно-історичної спадщини. О. О. Приймак (Павлюченко) у дисертації «Громадсько-політична й наукова діяльність В'ячеслава Казимировича Липинського (1882–1931 рр.)» (2011) уточнила окремі моменти життєвого шляху відомого вченого та громадського діяча. О. С. Гончарова успішно досліджує етнічну історію України, зокрема становище етнічних меншин, етнополітику в незалежній Україні. У дисертації «Національні меншини Харківщини в умовах здійснення політики коренізації (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.)» (2007) проаналізовано завдання та наслідки урядової політики українізації, її вплив на економічний та освітньо-культурний розвиток національних меншин Харківщини у вказаний період, показано зміни в етнічній структурі населення регіону. З 2015 по 2021 рр. Ольга Сергіївна очолювала кафедру історії України, з 2021 р. – історичний факультет. Науковий доробок О. С. Гончарової складає більше 100 наукових розвідок, в т.ч. 2 підручники і 10 навчально-методичних посібників.

На кафедрі історії України працює аспірантура зі спеціальності 032 Історія та археологія, захищено більше 30 кандидатських дисертацій.

Творчий колектив дослідників різних поколінь, які навчалися в аспірантурі кафедри історії України має усі ознаки наукової школи. Мінімальний цикл існування наукової школи в наукознавці вважають три покоління: 1) засновник школи 2) послідовники 3) учні послідовника. Аспіранти різних поколінь: не лише В. Я. Білоцерківського, а його учнів, а також Т. І. Пікалової об'єднані загальною дослідницькою програмою під керівництвом визнаного лідера. Ефективність діяльності цієї школи засвідчує високий рівень захищених дисертацій, значна кількість інших видів виданої наукової продукції, високий рівень проведення міжнародних та республіканських конференцій, інших наукових заходів (частина з них стали регулярними), активна публікаційна діяльність тощо. Залишаються сталими напрями наукових досліджень школи: історія Слобожанщини XIX – XX ст.; теорія та історія культури, освіти та науки в Україні XIX–XX ст.; історія історіографії; біографістика; історія, теорія та методика джерелознавства. Наукова школа історії України імені В. Я. Білоцерківського успішно реалізує притаманні цьому виду наукових спільнот функції: виробництва та поширення наукових знань; підготовки нових вчених з науковими ступенями.

Висновки. Отже, наукова школа історії України імені В. Я. Білоцерківського продовжує активно працювати і досі вже під керівництвом його першої аспірантки проф. Богдашиної О. М. Напрями наукових досліджень школи: історія Слобожанщини XIX – XX ст.; теорія та історія культури, освіти та науки в Україні XIX – XX ст.; історія історіографії; біографістика; історія, теорія та методика джерелознавства засвідчує тяглість традицій історичної освіти та науки на факультеті історії та права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Джерела і література:

1. Богдашина О. М., Куделко С. М. Василь Якович Білоцерківський (некролог) // Збірник наукових праць. Сер. Історія та географія / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2019. Вип. 56. С. 126–127.

2. Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди / за ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. 324 с.

Bohdashyna Olena Mykolaivna, Martynova Iryna Stanislavivna
Scientific school of history of Ukraine named after V. Ya. Bilotserkivskyi

Abstract. In the investigation by O. M. Bohdashyna and I. S. Martynova, the activities of the scientific school of V. Ya. Bilotserkivskyi are analyzed in detail, its composition is given, and the topics and directions of its work are shown. The effectiveness of this school's activities is evidenced by the high level of defended dissertations, a significant number of other types of published scientific products, the high level of holding international and republican conferences, other scientific events, etc. The Scientific School of the History of Ukraine named after V. Ya. Bilotserkivskyi continues to work actively now under the leadership of prof. O. M. Bohdashyna. Areas of scientific research of the school: history of the Slobozhanshchyna of the 19th – 20th centuries; theory and history of culture, education and science in Ukraine in the 19th – 20th centuries; history of historiography; biography; history, theory and methodology of source studies certifies the continuity of the traditions of historical education and science at the Faculty of History and Law of Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda.

Keywords. scientific school of the history of Ukraine, V. Ya. Bilotserkivskyi.